

I SALĚ

«ŠTAI!!!»

Paskui ateina eilė nuotraukoms. Juodos baltos, išblukusios iki sepijos spalvos, karameliškai rudos, kai kurios storame „vaf-
liniame“ fotopopieriuje su baltais danteliais kraštuose, primenančiais nériniuotą mokyklinės apykaklaitės apvadėlį, – ikiko-
dakinė epocha, epocha šaltojo karo ir tėvyninių fotomedžiagų, apskritai visko tėvyninio, nors nuotraukose moterys pasida-
binusios tokiais pat dangoraižiniais šinjonais, šitais kvilais pridėtiniais žiužiais iš negyvų (o gal ir svetimų, fe, kaip bjau-
ru!) plaukų, ir vilki tokias pačias nedailiai stačiakampes, tar-
tum karnienos plaušų sukneles, kaip moterys Endžio Vorholo filmuose arba, tarkime, Anuk Emė filme „8 1/2“ (šį jos galėjo matyti bent jau teoriškai, galėjo išstovėti penkių valandų eilę festivalio spūstyje ir pagaliau prasiveržti į salę, suplukusios ir laimingos, su pasmukusiais ant šono šinjonais ir visokių spal-
vų tamsiomis prakaito pasagomis baltų nailono palaidinukių pažastyse, nes po jomis pasivilkdavo spalvotus apatinukus, aišku, tėvyninius, kokius turėjo geresnius: melsvus, rausvus, alyvinius, bet apatinių nuotraukose nežiūrėsi, nei tų šlapių pasagų, nei kvapo tose eilėse, – dar nepažįstančiose dezodo-
rantų, bet tirštai nupudruotose baltais ir rausvais milteliais, išsikvepinusiose „Novaja zaria“ fabriko „Indišku santalmedžiu“

arba, geriausiu atveju, lenkišku tokiu pat ilgesingai saldžiu *Być może...* – karšto, suprakaitavusio moteriško kūno daugiabal-
siame kvapų chore, kurio jau neįmanoma restauruoti, – tačiau
nuotraukose, puošnios ir šviežiomis šukuosenomis, jos visai
panašios į Anuk Emé amžininkes, jose jokios geležinės uždan-
gos, iš keturiasdešimties metų atstumo, nematyti...). Žinai, ką
pamaniau? Kad moterys apskritai ne tokios jautrios politinio
klimato audroms – jos užsitempia kaprono kojines, vėliau ir
deficitines pėdkelnes ir susikaupusios lygina jas ant kojos nė-
maž nepaisydamos nei Kenedžio nužudymo, nei tankų Prah-
oje, todėl iš tikrųjų šalies veidas yra vyrai – bent jau tos šalies,
kuri buvo. Prisimeni, kokias jie tada nešiojo kepures? Vienodas
kaip uniforma kailines ausines? „Pilvūzėmis“, aha, štai kaip jos
buvo vadinamos, kariškai išrikiuotos, nebyliai juoduojančios
„pilvūzės“ Mauzoliejaus tribūnoje lapkričio 7-ąją, kažkodėl tą
dieną visada pliaupdavo lietus, net su sniegu, tarsi pati gamta
nugrimzdavo į gedulą, o priešais vyriausybės tribūną demons-
trantai, nervingai aprėkiami tvarkdarių kolonos kraštuose,
kaip kaliniai – prižiūrėtojų, drebiant sniegui žygiuoti turėdavo
be skėčių, kad nebūtų gadinamas vaizdas televizoriuje, – spal-
votų televizorių juk irgi dar nebuvo, nespėjo tėvyninė pramonė
tiek pasivyti Vakarų, – oi, ne, buvo, prieštarauji tu, jau aštun-
tame dešimtmetyje – ne retenybė, tik deficitas, be to, klaidiai
brangūs, gyvatės...

Tiek to, einam toliau – kas tas piktas bamblys, apautas šle-
putėmis su bumbulais, neįmanoma irgi tu?.. O ant kelių tave laiko
kas – močiutė Lina? (Keistoka nuotrauka, kažkokia kibi, ne-
gali nuo jos atsiplėšti – gal todėl, kad moteris joje, kaip tik tą
akimirką, kai fotografas spragtelėjo objektyvu, nuleido akis į
mažylį, susirūpinusiu ir kartu nušvitusiu veidu, koku visos
pasaulio moterys ima ant rankų kūdikius, nesvarbu, savus ar
svetimus, – ir mes, šiapus objektyvo, likome laukti, kol ji vėl
pakels į mus žvilgsnį: įspūdis, jeigu įsižiūrėtume ilgiau, gana
nemalonus, ypač žinant, jog šios moters jau keliolika metų nėra

šiam pasaulyje, ir kokiomis akimis ji būtų į mus pažvelgusi, jei pakėlus šią akimirką vokus, jau niekada nesužinosime...)

...Tarsi man neužtektų savo vaiduoklių – savo nepablukusių, vis dar karameliškai rudų veidų, išmargintų vienodai išsibarsčiusiomis „vaflinio“ rastro rauplėmis, su kuriomis šiandien nesusitvarko joks fotošopas, – skenuojamos kompiuteriu šios nuotraukos išsikvepia tartum eilėraščiai, verčiami į kitą kalbą, ir ekrane kažkodėl atrodo varganai – lyg būtų ką tik išimtos iš vandens ir pakabintos ant virvės džiūti. Taip sakant, iškeltos iš laiko dugno, toks pasąmoninis suvokimo stereotipas: kažkur sau gulėjo po metų dumbliu, o mes paėmėm ir iškėlėm į šviesą – tarsi ir laimingus padarėme, ar kaip?.. Įdomu, ir iš kur, klausiu, tas mūsų neįveikiamas pasipūtimas prieš praeitį, tas bukaprotiškas įsikalimas, neva mes, dabartiniai, absoliučiai ir kategoriškai išmintingesni už juos, anuomečius, – vien tik todėl, kad mums leista pamatyti jų ateitį: kad mes žinome, kuo jie visi baigs?.. (Niekuo geru!) Kaip su mažais vaikais: pamokslavimas, atlaidumas. Ir, visai kaip vaikai, praeities žmonės visada mums atrodo naivūs – viskuo, nuo kostiumų ir šukuosenų iki mąstysenos ir jausenos. Net jei šie žmonės – mūsų artimieji. Tiksliau, kadaise tokie buvo.

– Apie ką taip galvoji?

– Nežinau. Apie mus.

Štai kuo skiriasi santuoka nuo visų, nors karščiausių, meilių ir įsimylėjimų: jai privalomas apsikeitimas vaiduokliais. Tavo mirusieji tampa maniškiais, ir atvirksčiai. Sąrašas vardų, paduodamas cerkvėje prieš pamaldas už mirusiuosius per Vėlių Velykas, ilgėja: Anatolijus, Liudmyla, Odarka, Oleksanderis, Fediras, Tetjana – kaip visada, o po jų įstoja tarsi nauja instrumentų banga antroje simfonijos dalyje, žemų violončelių *andante* su vidine kontraboso deione – Apolinarija, Stefanija, Ambrozijus, Volodymyra: vardai skamba vos ne kaip kitos tautos, tačiau gal ta tauta ir buvo kitokia, – juk visi, užsibaigę 1933 metais Kyjivo ir Poltavos krašte talymonai ir lampijos, porfai ir teklynos

irgi primena veikiau legendą apie pirmuosius krikščionis, o ne giminaičius, nutolusius nuo mūsų viso labo per dvi tris kartas, andainykščiai vakarų pusės, katalikiški vardai, palyginti su pastaraisiais, dar dvelkia gyvybe, nors tolydžio silpniau, – kol dar yra kam pasakyti: čia mano dėdė, čia mano senelis, miręs Sibire ar emigravęs į Kanadą, – šitoj vietoj tu, su ta svajinga, nostalgiška šypsena, kuri pasklinda veidu pamažu į visas puses lyg pienas ant stalo, pradedi pasakoti, kaip devintojo dešimtmečio pradžioje tavo šeima netikėtai gavusi iš Kanados siuntinį, pasiųstą kažkokio, dešimtas vanduo nuo kisieliaus, dėdės, – kažkodėl KGB praleido, ar tik nejautė, kad paskutinės dienos, o gal tiesiog budrumas prislopo, kaip ir viskas toje šalyje išgaravo, pakibo tarp dangaus ir žemės prieš finalą, – tikrų tikriausias siuntinys iš Kanados, ir net ne gėlėta skara, viena tų, kuriomis diaspora „Gimtinė“ kažkodėl dosniai apipirkdavo, o – džinsai, mama mamyte: pirmi tavo *Levi's*, prie jų ir džinsiniai marškiniai, tada krautuvėje už čekius tėvai nupirko tau tikrus adidasinius kedus ir adidasinę kuprinę, ir tu taip išsipustęs eidavai į mokyklą, – ir man akimirką pasidaro skaudu, iš beprasmiško retrospektyvaus paaugliško pavydo kažkas karšta sugniaužia saulės rezginį, sakytum ir mane šis tavo pasakojimo nušviestas vaizdelis staigiai numeta nuo laiptų, dvidešimt metų žemyn, ir aš prilimpu ten prie suolo nepajėgdama atplėšti akių nuo nepasiekiamiausio berniuko klasėje, o tu į mane nežiūri – tu manęs tuometės, išbertos spuogais it žvaigždėmis ir su plona pirmūnės kasa per petį, nebūtum ir pastebėjęs, nebent mandagiai praleidęs; tokie, išlepinti ankstyvos sėkmės, berniukai iš gerų šeimų visada mandagūs, nes jiems nereikia ieškoti kitų dėmesio kvailomis išdaigomis, sėkmingas gyvenimas apskritai, kaip niekas kitas, žmonėms ugdo geraširdiškumą – paviršutinišką, drungną kaip kūno temperatūra, jis nepraleidžia jokios agresijos, tiesa, ir užuojautos nepraleidžia... Neįtikėtina, sakau balsiai, linguodama galvą, tačiau tu nesupranti, nepataikai su manimi į koją, toliau varai savo, lyg tarp kitko pridėdamas mano

repliką, tarsi pertrauktus trumpus plojumus, prie savo tų laikų pasisiekimo tarp mergaičių, įmesdamas ją, lengvai skambtelinčią, į dvidešimties metų senumo stalčių, mes taip ir pasiliekaime, kaip buvę, – kiekvienas savo stalčiuje, ne tik nesumaišę, bet nė nesustūmę jų į krūvą, kaip tik tai ir turėjau galvoje išstardama tą „neįtikėtina“ – kaipgi, po velnių, galima apsikeisti šeimos vaiduokliais, sujungti šias nutolstančias į laiko gilumą abiejų pušių mirusiųjų eiles, jeigu net savęs užvakarykščių – to berniuko ir tos mergaitės, kurie kadaise įsimylėdavo kitas mergaites ir kitus berniukus ir per naktis nemiegodavo skirtinguose miestuose, dar neįtardami apie vienas kito buvimą, – net jų sujungti nepavyksta? Baisiausia, kad jie niekur nedingo, nei tas berniukas, nei ta mergaitė, jeigu aš, pavyzdžiui, vis dar galiu taip idiotiškai pavydėti tavęs tavo mokyklinei meilei, – nesvarbu, jog mudvi susipažinome jau visiškai šiais laikais ir tas susitikimas turėjo man galutinai užbaigti temą, nes palyginimas jau tikrai buvo ne jos naudai: iš jos išėjo gana nusmurgusi tetulė, paniurusi, stambių kaulų, to meto inžinierių projektuotojų tipo, dabar stypsančių turguose ir pardavinėjančių dėvėtus drabužius, dar ir su tomis giliomis akiduobėmis, tokiomis anglių juodumo akimis, kurios ilgainiui atrodo ar chroniškai išverktos, ar chroniškai pragertos ir gerokai sendina jų savininę, – be to, susipažįstant ji nė nešyptelėjo, iš to galima spręsti, jog jos gyvenimo patirtis nelabai skatino geraširdiškumą, galimas daiktas, ta pirmoji mokyklinė meilė jai tebėra vienintelis šviesos spindulėlis, taigi man derėtų jos veikiau pagailėti, ir kaip moters, ir kaip žmogaus, – bet nė velnio nesiseka: nesiseka, nes iš tikrųjų nežinau, kokią ją matai tu, – dabartinę, o gal ir anuometę, vaizdą dvigubu dugnu, laiko įkypai peršviečiamu iš kito matmens, ir todėl, galutinai susumavus, svarstyklės nusvyra ne mano naudai, juk aš tau – tik šiandienė, lyg obliumi plokščiai nurėžta nuo vienos metų rievės sluoksnio, nesvarbu, koks nepaprastas tasai sluoksnis.

– Mano žvirbliukas... Mokinukė mano...

- Kodėl – mokinukė?
- Kūnas kaip mokinukės. Fantastika.
- Kas jau taip?
- Kad taip išsilaikė.
- Chamas.

- Aha, chamas, – noriai sutinki apversdamas mane ant nugaros, tavo rankų mokėjimas išgauti iš mano kūno tokio įvairaus aukštumo ir spalvų sodrumo, tik man vienai girdimus muzikinius garsus (kiek panašu į minimalistus, į Filipą Glasą, tačiau Glasas šiame fone vaikėzas, jam tokia paletė nė nesisapnuotų...) dar kartą priverčia pereiti į kitokio klausymosi režimą: užsimerkusi, sutelkusi dėmesį tik į blyksinčius vidinėje vokų pusėje paveikslėlius, kaip simfoniniame koncerte, – iš pradžių lėtai, lyg po vandeniu, ima judėti blyškūs ūglių atvašynai, apibrėžti su grakščiu japonų grafikos subtilumu, paskui – išnirus į paviršių – vešli kaip atogrąžų smaragdinė žaluoma, kuri vis tamsėja ir tamsėja, susitraukdama ir sukietėdama skausmingame spenelio taške, ir kaip tik tą akimirką, kai jau, regis, aiktelėsiu, nes tu tikrai mane skaudini, spaudimas dingsta virsdamas visą užliejančia švelnumo banga ir virš horizonto pergalingai išnyra apskrita oranžiškai įkaitusi saulė! – iš džiaugsmo aš garsiai juokiuosi, visa jau – tarsi gyvas keraminis indas, muzikinė skulptūra meistro rankose, po uvertiūros dar neplojama, sakai kažkur iš tamsos, lyg jau iš mano vidaus, tavo rankos toliau juda negailestingai tiksliai, duoda gi Dievas tokį talentą, ir aš pradedu mirti, kaip visada, – kaip tu tai darai? – jau iš anksto, dar tau neįėjus ir neužpildžius savimi manęs visos, – o tada iš manęs lieka tik peršildyta švelnios dėkingumo šviesos taki ir judri forma, į kurią tu įsiverži visas, iki paskutiniųjų, su pašėlusia jėga jau negyvos gamtos, viską įveikiančios ugnies ir kietumo, ak tu, tu, tu, mano vieninteli, mano bevardi (šiomis akimirkomis tu neturi vardo – kaip jo neturi visi begaliniai dydžiai...) – pirmapradis kosminis sprogimas, naujagimių planetų tvyksniai, užtemimas, šauksmas, – žinoma, tai laimė,

žinoma, mudviem beprotiškai, nežmoniškai pasisėkė, net baisu, už kokius nuopelnus, ir kokios dar duoklės už tai bus pareikalauta, tik pagalvok, murmu palaimingai ap sunkusi, vis dar kaip šuniukas įkniaubusi nosį į neataušusį nuo prakaito, aitriai ir savai kvepiantį (cinamonu? kmynais?) vyro kaklą: milijonai žmonių gyveno pasaulyje ir niekada nepatyrė nieko panašaus (nors, tiesą sakant, iš kur galime žinoti? ir kodėl laimingi mylimieji visada kupini nepajudinamo įsitikinimo, jog jie pirmi tokie nuo pat pasaulio sukūrimo...), – ir todėl, suprantama, jau nėra jokių priežasčių (o jei ir buvo, jas nuplovė vandenyno banga) – jokių, suprantama, priežasčių iš naujo atsukti juostai ir vėl galvoti apie tą „mokinukę“: apie tai, jog tavyje, to nematytų nebent paskutinė kvaiša, tebevyksta sunkus, kaip šachtininko atkaklus darbas – priklijuoti, prisiūti mane, su visutėliais pojūčiais, taip pat lytėjimo atmintimi, tiesiai prie savo pirmosios meilės. (Tyčia ciniškai šią minutę paklausti maždaug: o tu gal mokinukų specas? nimfetomanas? iš kur tokie palyginimai? – reikštų įsikišti į tuos požeminius atminties darbus taip pat neatsargiai kaip pašaukiant lunatiką, judantį stogo pakraščiu, ir taip pat rizikuojant, kad pažadintas nukris ir užsimuš, – ne jau, tegul sau eina kaip ejęs, neturiu teisės su veržliarakčiu brautis į sąmonę...)

Tiesą sakant, turėčiau būti pamaloninta, ką? Ar bent nuraminta: kokių dar tvirtesnių amžinos meilės garantijų gali duoti moteriai vyras, jei ne prijungdamas ją (elektrotechnikos terminas, visi prie ko nors prijungiami, bet ir mes skolingos neliekame, irgi be atodairos suviriname gnybtus, ap sukame visokiomis izoliacijos juostomis, kol – trach! – žybteli trumpasis jungimas...) prie tų pirmųjų moters paveikslų, užbetonuotų vaizduotėje, – mamos, sesers, mergaitės iš gretimo suolo?.. Gerbiamos ponios ir draugės, mylėkime savo anytas: tai mūsų garantuota ateitis, tos moters, kokiomis tapsime po trisdešimties metų (kitai mieliausiasis – nebūtų mūsų įžiūrėjęs, atpažinęs). Mylėkime savo varžoves, buvusias ir esamas: kiekviena jų

turi ką nors iš mūsų pačių, ką nors, ko mes savyje dažniausiai ir nepastebime, ir nevertiname, o jam tai kaip tik ir pasirodo svarbiausia... Velnias, neįmanoma galiu turėti ką nors bendra su ta paniurėle anglių juodumo akimis?

Ir tai juk tik pradžia, Viešpatie. Tik pradžia.

Apolinarija, Stefanija, Ambrozijus, Volodymyra (o kokios juokingos šitos jau praėjusio amžiaus trečiojo dešimtmečio skrybėlytės, tokie prigludę, užtraukti iki pat antakių katiliukai, surišti šilko kaspinais, – šilką pažinsi iš blizgesio, nuotraukose jis netamsėja, siauručiai kraštai, dailios galvutės, o kojos, net per karščius, būtinai su kojineimis, kaipgi jos, vargšelės, tikriausiai šusdavo, baisu pagalvoti!..) – žiūrėti nuotraukas tas pats kaip nebyliai sveikintis su kiekvienu akimis – nesvarbu, kad visi mirę. Tai yra juo blogiau man.

Mat ne tik aš į juos žiūriu – jie irgi žiūri į mane. Akimirką staiga pajunti taip pat tikrai ir nepaaiškinamai (net ir tau nemokėčiau paaiškinti!) kaip kadaise, prieš daug metų Sofijos sobore, kur užbėgau iš pusiau bemiegės nakties sutrikimo, įaudrinta net ne tiek įvykių, kiek – kur kas giliau – nuojaautos pirmų grandiozinių gyvenimo permainų, artėjančių iškart iš visų pusių, skelbiančių jaunystės pabaigą, – kasa ką tik atsidarė, buvau pirmutinė lankytoja, vienui viena gaudžioje, budrioje šventovės tyloje, kur kiekvienas žingsnis baugiomis metalo grindimis atsimušė aidu net choro galerijoje, – ir taip stovėdama tamsiai auksinės prieblandos dugne, išsiblaškęs žiūrėdama į įkypą saulės dulkelių stulpą, staiga pajutau tarsi dunkstelintį krūtinę: iš freskos ant priešinės sienos šoninėje navoje tiesiai į mane žvelgė žilaplaukis žmogus mėlyna klostyta mantija iki žemės, pamaldžiai sudėjęs sausus riešuto spalvos delnus, – man lengvai susvaigo galva, iš vidaus tarsi pūkuota letenėlė kepstelėjo, kažkoks neaiškus šešėlis sujudino orą, kažkas pasislinko, priėjau artyn, bet žmogus jau žiūrėjo į kitą šoną: vienuolis ar bojarinas, patamsėjęs nuo laiko veidas tipiškai ukrainietiško reljefo, ryškiai išskaptuoto, bet kartu ir minkšto

kaip senų kalnų, kurį ir dabar lengva atpažinti tarp Besarabijos senukų, ir tik akys, nedrumsčiamai tamsios, sklidinios visažinystės, išsiskyrė lyg netilpdamos, ir, atrodė, jis tuojau vėl jas atkreips į mane. Neištėvėrusi nusigrėžiau pirma ir pamačiau tai, ko niekada nepastebėjau iki tol, lyg būtų pasikeitęs apšvietimas: soboras buvo gyvas, apgyventas žmonių – ant visų sienų ir skliautų lygiai taip pat tylėjo blausūs, amžių nublukinti moterys ir vyrai, ir kiekvieno akys buvo tokios pačios, nežemiškos, sklidinios eklesiastiškos visažinystės liūdesio, – ir visos tos akys m a t ė mane, aš stovėjau tarsi prieš minią. Tačiau ta minia nebuvo svetima: žmonės žvelgė lyg žinodami apie mane viską, daug daugiau, negu pati apie save žinojau, – ir šiame lėtame tirpsme, lyg sviesto gabalėlio šiltame vandenyje, jų žvilgsniuose iš visur (sunku pasakyti, kiek tai truko, nes laikas sustojo) aš ūmai supratau, kaip akivaizdžiausią pasaulyje dalyką, jog tie žmonės ne šiaip gyveno p r i e š tūkstantį metų, jie gyveno v i s u s š i u o s tūkstantį metų: surinkdami žvilgsniais viską, kas slinko priešais juos, ir dabar jų akys buvo gryna laiko kvintesencija – koncentruotas tirpalas, kietai, lyg supresuoti atomų branduoliai, suspaustas mileniumo kondensatas.

O aš stovėjau prieš juos mirtinga – man vos sukako aštuoniolika, tada ir moteris dar, tiesą sakant, nebuvo (kaip tik po to netrukus ja tapau!), taigi gal patyriau praregėjimą, iš tų, kuriuos teologinė literatūra klasifikuoja kaip mergelių vizijas ar panašiai, – žodžiu, vėliau nė vienoje tūkstantmečių šventovių, nei Atėnų Partenone, nei plikoje Jeruzalės šventyklos plokšmėje, nei Getsemanės sode, – niekur daugiau tie, matomi ar nematomi, amžių amžius ten gyvenantieji nepriėmė manęs kaip savos: viskas, ką kur nors jaučiau, net jei pasisekdavo likti su jais akis į akį, buvo s l a p u k i š k u m a s – ne grėsmingas ar atstumiantis, o panašus į sulaikytą kvėpavimą, žodžiais išreiškiamą maždaug taip: „Ko nori, moterie?“ Turiu pripažinti, jog jie buvo teisūs: tikrai, kam jie man? Priėmusi vyrą, moteris neišvengiamai pereina į kitą traukos zoną – tiesiog pati įkrenta

į laiką lyg į klampią srovę, visu savo žemiškojo kūno sunkiu, įskaitant gimdą su priedėliais, gyvajį chronometrą, – ir laikas ima tekėti per ją jau ne grynų pavidalu (nes grynų pavidalu jis išvis neteka – stovi nejudėdamas kaip antai Sofijos sobore: telkšo šviesos perkoštas tamsiai auksinės prieblandos ežeras...), o įsikūnijęs – į giminę, į šeimą, į begalinę mirštančio ir prisikeliančio, mirtingu kūnu pulsuojančio genotipo chromosomų grandinę – į tai, kas galų gale įprasta vadinti, neturint tikslesnio termino, žmogaus istorija. Kaip fizikoje – nuoseklusis jungimas (ne, PRISIjungimas!) į grandinę: atšokti ir pasižiūrėti iš šalies jau nepavyks. Eitum į vienuoles – tada prašom.

Ir štai dabar nežinau, ką veikti su šiuo nauju jausmu: jie žiūri į mane iš senų nuotraukų taip, lyg būčiau jiems skolinga, ir aš tikrai nuleidžiu galvą neatlaikiusi jų sunkių ir toli už nufotografuotos akimirkos siekiančių žvilgsnių, nesuvokdama, ko gi jie iš manęs laukia (gal nevisiškai manim pasitiki, žiūrinėja, ar tikrai tinku jų šeimai į marčias ir išvis – ar rimti mano ketinimai, o Dieve, kokios kvailystės lenda į galvą...), – tos manieringos moterys su katiliukais ir palaidomis per klubus suknelėmis, išmargintomis saulės atspindžių (giedra vasaros diena, fone medžiai, gal ir dabar tebestovintys, ir lekuojantis iš karščio šuo), pasipūtę sportiški berniukai su golfais ir bridžiais, vyriškiai juodais drugelio formos ūsiukais, vėliau pavadintais „hitleriškais“ (bet Hitleris dar neatėjęs į valdžią ir kaimuose anapus Zbručo dar nekraunami į rietuves gyvi sudžiūvę griaučiai, ir Lemykas dar nešovė į konsulą Mailovą, o Maceika – į ministrą Perackį...), – ir po karo, jau nepalyginti skurdesniais drabužiais: tie, kuriems pavyko išlikti, nepribaigtieji, dar geriau angliškai – *survivors*, tai yra išgyvenusieji (skamba kur kas gražiau, tiesa?); o štai ir nuotrauktė iš tremties – žemos, nykiai vienodos soppkos horizonte (Kolyma? Užbaikalė?..), priešakyje jau ne sportiškas, o visai plebėjiškas, nuo išsekimo liesas vyrukas apdribusiu švarku su baisiniais „terminatoriškais“ pečiais ir jauna, kaip pudelis garbinuota moteris – irgi švarku su pridėtiniais

pečiais, abu juokiasi į objektyvą suglaudę galvas, abiejų rankos už nugaros, tartum vis dar pagal VOCHR'o* sargybinio komanda, bet juokiasi atvirai, nuoširdžiai kažkuo džiaugdamiesi, tik-tai klausimas, kuo ten buvo džiaugtis?.. (Susimetusios prie vyro burnos raukšlėlės skausmingai dvelkteli kažkuo pažįstamu, lyg dežaviu ar sapnu, kurio nebeprisimeni rytą, tikriausiai esu pastebėjusi tokią pačią ir tavo išraišką – vieną akimirksnį, kaip anapusinį šešėlį ant veido: šmėkštelėjo, ir nėra, linkėjimų nuo velionio, kuris tik šitaip dar ir gali primint apie save, ir jeigu gerai įsižiūrėtume, – o kuo gi dar, tavo manymu, visą šį laiką taip nepasotinamai užsiimu? – daugumoje veidų galima išvelgti kažką tavo – kažką neapčiuopiamai kitoniška, bet bendra visiems, sakytum lopais per juos slenkanti nematomo žibintuvėlio šviesa ištraukia tave čia iš atsitiktinio bruožų linkio, čia iš pasuktos galvos: štai štai, beveik sutapo, bet ir vėl tik „beveik“, ir neatpažinimo sapnas tęsiasi, po truputėlį vis košmariškesnis, lyg vyčiausi vaiduoklį...) Čia mano posenolis, pristatai tu netyčia su iškilminga gaidele, o gal man tik taip pasigirsta, mintyse pasitikslinu: posenolis, vadinasi, senelio iš tėvo pusės brolis, lūpas kvailokai ištempia šypsena gerai išauklėtos mergaitės, kuri stengiasi patikti suaugusiesiems, labai malonu, – bet staiga akis uždengia akinamai mirguliuojanti ašarų migla, aš paskubomis jas nuryju ir išmirksiu, kad nepastebėtum, – kaip visi mamųčių sūneliai, tu automatiškai moters ašaras palaikai priekaištu sau, veidas iškart aptemsta lyg nuo antausio, tarsi, be tavęs, moteriai visame pasaulyje nebūtų daugiau dėl ko verkti, – atleisk, saulele, bet aš daugiau nebegaliu sėdėti apmirusi nuo šio beprotiško, visą apėmusio švelnumo, kuriuo plūstu kaip kraujoplūdžiu, šio vidinio, giluminio, gyvuliško gailėsčio – gaila mirusiųjų, jų jaunystės, jų pašnekesių ir juoko, negirdimų iš čia, ir jų skaudžiai graudaus, vaikiško nežinojimo, kokia juoda tamsa jų laukia priešaky, o gal gaila ir mudviejų – dviejų našlaičių, paliktų

* Sukarintos apsaugos. (Čia ir kitur – vertėjos pastabos.)

likimo valiai gūdžiame miške kaip Jonukas ir Grytutė, dviejų vienišų nelaikšių, išmestų į naujojo šimtmečio krantą baisiomis stangomis šitiekos pražudytų gentkarčių, vyrų ir moterų, kurie galų gale tiek teįstengė, kad paleido mus į pasaulį, šia proga juos ir reikia po mirties pasveikinti, nes daugumai jų amžininkų nė to nepavyko... Na, neverk, nereikia (aptemusiu lyg nuo antausio veidu nejučia palinksti artyn – priglausti prie krūtinės, paglostyti, paguosti...) – aš nebe, atleisk man, būk geras, jau viskas. Einam toliau – prie septintojo dešimtmečio šinjonų ir boloninių lietpalčių, prie to, kas išnyra jau iš gyvos vaiko atminties, ne fotografiniu vaizdu, o visai tūrinium, apčiuopiamu ir turinčiu kvapą, prisimenu, kaip šiurpiai čezėdavo toks lietpaltis, kai mes, vaikai, slėpdavomės po juo spintoje, oi, ir kiškutį tokį turėjau, trumpomis kelnytėmis ir su nėrinium žabo! tik neprisimenu, ką jis darydavo prisuktas, – gal mušdavo būgną?..

Regis, man tebėra skirtas mergytės vaidmuo – suaugusiojo vaidmuo atitekęs tau: esi savo mirusiųjų įgaliotinis. Ir tikrai atrodo lyg praaugęs juos, nebepanašus į tą išstypusį ir atlėpusį, plačiai linguojančią eisena, tarsi užgriebiantį erdvės „atsargai“, vaikina, kurį kas kartą pro langą lydžiu akimis nueinantį gatve, kol dingsta iš akių, – lyg vynioju siūlą iš nematomo kamuoliuko, tačiau siūlas driekiasi iš manęs, iš vidaus, kaip iš šilkaverpio... Retsykiais apima kone motiniškas pasididžiavimas – tartum būčiau tave pagimdžiusi: tokio dailaus sudėjimo, su tokia laisva judesių plastika – ankstesniųjų metų „pavyzdingi berniukai“, anie tarybinukai – būsimieji „pionieriai, komjaunuoliai, komunistai“, tokia tvarka jie ir gyveno – judėdavo kitaip, griežčiau, su nepajudinama kariškai alavine būsimųjų „pilvūzinių“ kepurių nešiotųjų laikysena, kuri iki šiol taip ir krinta į akis kiekviename tarptautiniame oro uoste, gali nedvejodamas prieiti ir užkalbinti rusiškai, ar ne todėl nuo vaikystės nepakenčiu jų, pavyzdinių, ir mane, pirmūnę su kaspinais kasose, visada nenumaldomai traukė chuliganėliai. Tačiau tu, aišku, ne chuliganas ir palyginti tavęs nėra su kuo – mano jaunystėje tokių berniukų

nebuvo, dar neužaugo. Turbūt iš čia manieji motiniško išdidumo priepuoliai, jausmas, dar nepatirtas nė su vienu vyriškiu: ne „Štai ką turiu“ – kai, būna, rytą pabundi pirma ir atmetusi antklodę su godžiu smalsumu spoksai, lyg pirmąsyk matydama, į vyrą, miegantį, išsitiesusį visu ūgiu kaip koks pirklys, ir iš akies kilogramais sveri savo gyvenimo laimikį, – ir net netrenkia kaip šampanas į galvą mintis, kai jis artinasi iš toli, o tavęs dar nemato: „Ir toks vyras mane myli!“ – ne tai ir ne tai, o kažkokia keista, kaskart veršišškai džiugi nuostaba, sakytum pabundu, prasitriu akis ir negaliu patikėti: nejau čia mano berniukas, toks, kokį išsvajojau (visada įsivaizduodavau – vos ne nuo mokyklinio suolo!), – toks gyvas, toks tikras, toks daug netikėtesnis, pilnesnis ir įdomesnis, negu pati būčiau sugalvojusi, toks suaugęs ir sumanus, „Duok šen“, jam tikrai viskas geriau sekasi negu man, net paraikyti duonos – plonomis, vienodai lygiomis riekelėmis, miela žiūrėti (iš po mano peilio lenda vien tik bjaurūs stori lamsčiai, kreivi ir švarplėti, lyg duoną būtų draskęs alkanas žvėris!), – o svarbiausia (giriuosi savo draugėms, iš pradžių mintyse, paskui ir balsu, be jokios gėdos!), svarbiausia, jis viską daro su kažkokiu nepaprastu įgimtu lengvumu ir paprastumu, tai irgi turbūt susiję su ta be galo jaudinama jauno žvėrelio plastika: jokie kūne įsišaknijusio poreikio apsimitinėti, vaidinti kažką, kuo iš tikrųjų nesi (lygiuotis rikiuotėje, žiūrėti į priekyje stovinčiojo pakaušį, žiūrėti į akis viršininkams ir net nemirksint meluoti...) – ne, ko jau ko, bet šio įgimto orumo talento jau tikriausiai nebūčiau mokėjusi jam suteikti, jokiam vaizduotės stalčiuke negalėjo atsirasti gatavo tokio paveikslu ir nė sykio nepasitaikė žmogaus, kuris taip ramiai ir laisvai išėitų iš veidmainiškos padėties nė trupučio nepaliestas veidmainystės, – man tik telieka spoksoti pakerėtai, lyg vaikui į fokusininką, – kaip vis dėlto puiku, jog tave sugalvojau (nulipdžiau?) ne aš!.. Ar tik ne pirmąkart gyvenime galiu pasakyti – gerai, jog tam, koks tu esi ir koku dar gali tapti, neturiu jokios įtakos: tiksliau, nenoriu turėti, bijau – nuo bet kokio mano įsikišimo būtų tik blogiau.

...Tu, aišku, taip nemanai, tau nė į galvą neateina, – apskritai nežinia, ką apie mane manai, kai kada net baugu – meilė išvis bausis dalykas, laiminga – oi, nė kiek ne mažiau negu nelaiminga, tik niekas kažkodėl apie tai nekalba... Išgąščiu padvelkė jau tą pirmą minutę, kai tu, šypsodamas kaip senai pažįstamai, leidaisi mano pusėn per telestudijos netvarką, ir ji tartum išsijungė prieš tave, dingo iš kadro – taip tu jos nepastebėjai, su žvėrelio nakties miške grakštumu žengei per surizgusių kabelių raizgynus apeidamas klastingą aparatūrą, ir mane staiga apėmė nepaprastas jausmas, jog tikrovė susvyravo, lyg būtų prasiskyrusi neregima siena, skirianti mus nuo chaoso, ir dabar galėjai tikėtis visko, šis nežinia iš kur išdygęs nepažįstamas vaikinai gali būti šizas, maniakas iš tų, kurie skambinėja telefonu ir tyko prie studijos durų, tiktai psichų šypsena būna tokia atvira ir vaikiška (kartu, tarsi gretimais bėgiais, į mane slystelėjo apgailėstumas, kad šis vaikinai tikriausiai turi merginą, jauną, iš tų naujųjų, be skrupulų, marškinėliais su petnešėlėmis ir aptemptomis kelnikėmis...), ir tada išgirdau jo balsą, besikreipiantį į mane, – ir akimirka nustėrau, nes keistas jo klausimas nuskambėjo taip įprastai, lyg abu tikrai vos ne vienoje smėlio dėžėje būtume užaugę, tik jis buvo kažkur nuėjęs, užtrukęs maždaug trisdešimt metų ir pagaliau yra čia, labukas:

– Jūs manęs ieškojote?

Nieko sau klausimėlis!

– Ir kodėl būčiau turėjusi ieškoti?! – labai logiškai pasipikinau aš, valios pastangomis bandydama nustumti į vietą išjudėjusią sieną ir gražinti aplinkiniam pasauliui normalų pavida-lą, – bet pasaulis jau išsivertė kaip suknelė, siūlėmis į viršų, ir aš jame mačiau save iš šalies, akimis šito vaikino, kaip stoviu dar nenusivaliusi grimo po ką tik užbaigto įrašo, tarsi ką tik iš telekranas, nepratusiems tai visada daro stulbinamą įspūdį: vietoj pažįstamo plokščio vaizdo – trimatė, ir dar gyva (galima pritaikyti sau, nuleisti žvilgsniu iki savo lūpų), fizionomija it kreminis pyragaitis, plaukai lygiai sušukuoti aukštyn, kad visi

galėtų grožėtis mano švelniomis ausytėmis, juoda odinė liemenė ir balta, muškietininko rankogaliais *Bianco* palaidinukė (padėka rėmėjams baigiamuosiuose titruose), juodi – beje, irgi neprastai aptempti – džinsai, visi operatoriai mėgsta rodyti mano atėjimą į studiją tolimu planu, kad visu ūgiu ir su kojomis kadre, – ir šitaip visam laikui įsiminiau, kuo buvau tą dieną apsiirengusi: neabejotinas visų svarbiausių mūsų gyvenime įvykių ženklas, – tačiau tą akimirką ir manoji žvaigždės išvaizda, ir visas „ką tik išlipusios iš kadro“ įvaizdis buvo glaudžiai užtemptas ant manęs ir aklinau susegtas lyg neperšaukama liemenė, viskas parengta koviniam atkirčiui: ką tu sau manai, berneli, kas toks esi, po galais, kad aš tavęs ieškočiau?!..

– Man sakė, jog norite daryti filmą apie Oleną Dovhan.

Ak, štai kas...

– O jūs kaip nors susijęs su...

– Tai buvo mano močiutė. Na, – vos pastebima kalta šypsenėlė, – antros eilės – jos sesuo.

Bet ir gražiai šypsosi, pamaniau tada: tarsi nusigiedrija visas, nors lūpos beveik nekrusteli... Keistas daiktas, kažkodėl iš pirmo žvilgsnio automatiškai palaikiau jį rusakalbiu ir jau nusiteikiau išgirsti šitą jų išvargtą naująją ukrainiečių kalbą, ankštą kaip nepranešiotas batas, su nuolat išlendančiomis skausmingomis svetimų fonemų kraujosruvomis – „dumaf“, „šukaf“ – ir sunkiu, net širdį sopa žiūrint, kaip į luošį, klupinėjimu per mintyse išverstas iš rusų kalbos konstrukcijas, taip šneka mūsų prodiuseris – baisiai stengiasi: „Aš skaičiavau, kad skambučius į eterį reikia pritrumpinti“, „Mums reikalinga programa daugiau stipri, su savo apskaita“, su kuo, kuo? – „su veidu“*, aha, aišku... (Net ir tokia grynai haličiška frazė „Tai buvo mano močiutė“ dar nieko neįrodė, juk „naujakalbiai“ mielai perima iš Haličo žmonių būdingus žodelius, tarmybes, net klausiamą, dainingą intonaciją ir klijuoja prie savo dirbtinės

* Ukr. облік – „apskaita“, panašu į обличчя – „veidas“.

šnektos netinkamiausiose vietose, akivaizdžiai įsitikinę, jog tai ir yra gryna ukrainiečių „mova“, kurią gyvą gal ir buvo girdėję tik iš Haličo gyventojų, be to, tarp pastarųjų, ką, argi nebūna rusakalbių? – tik reikia paklausti, kaip jie visi pataikūniškai čiulba rusiškai vos atsidūrę Kyjive, o ukrainiečių kalbą laiko, tarsi slapta sekta, konspiracijai tarp vietinių gyventojų, vartoti tik „tarp saviškių“!) Ir netgi tai, jog šis vaikinys pasivadino anūku UPA* kovotojos, moters, kurios paveikslas nepaleido manęs nuo tada, kai pirmą kartą ją pamačiau niekam tikusioje archyvinėje nuotraukoje – smarkiai besiskiriančią nuo visų tų kareivų grubiomis kaimiškomis fizionomijomis, tvarkingą ir dailią (elegantišką, sakytų ten!) net su sukilėlių uniforma, taip gražiai susijuosusią ploną liemenį kareivišku diržu, lyg ne iš bunkerio išlindo į šviesą, bet išsipuošė panaitė medžioti šeimos dvare ir už nugaros slepia anglišką šmaikštį, o už kadro – kelis veislinius kurtus, urzgiančius ir nekantriai tampančius pavadėlį, – tai, jog jis gali būti šiai moteriai artimas – kraujo – giminaitis (tikrai kažkas bendro lūpose, akių gilume...), taip pat ničnieko neįrodė, argi neprisimena senoji mūsų kompanija (tiktai kur ji dabar, deja...), kaip tikras paties Mykolos Michnovskio** proanūkis dešimtojo dešimtmečio pradžioje trainiojosi po tuomečio Chreščatyko „demokratinius“ taškus, dabar jau veliones „Duobę“ ir „Kulinarką“, kaip tikras, „grynakraujis rusas“, dar monarchistinius savo kūrybos eilėraštkus ten, prisimenu, deklamuodavo? (Jo garsusis prosenelis turbūt vartėsi karste kaip viščiukas ant iešmo!..) O apie menkesnes istorines figūras nėra ko nė kalbėti – tikėjimas, kalba ir vėliavos keitėsi ukrainiečių šeimose vos ne sulig kiekviena nauja karta, net ne kaip kostiumai, o kaip vienkartiniai švirkštai, susileidai – ir į kibirą, ir taip visą kelią, pradedant Konstantinu

* Ukrainos pasipriešinimo armija.

** Mykola Michnovskis (1873–1924), ukrainiečių advokatas, visuomenės veikėjas, vienas nacionalinio judėjimo vadovų.

Ostrogiškiu*, tuo pačiu, kuris, vargšelis, nepaisydamas lenkų ekspansijos, įsteigė Ostroho akademiją, o tikra anūkė šmaukšt ir priėmė katalikybę – ir visą akademiją įteikė kaip ant lėkštelės tiems patiems tėvams jėzuitams, su kuriais senelis visą gyvenimą kovojo, ir tai, atrodo, yra vienintelė tautinė tradicija, kuri ir šiandien tebegyvuoja, – gultis po tuo, kuris tuo metu stipriausias, taigi tokiu jauku manęs taip lengvai nenupirksi – kaip ten Biblijoje parašyta: ką pagimdei... Taigi jokio žaibiško prisirišimo, susiejimo su tuo paveikslu, kuris mane domino (dar ir kaip domino!), kokios nors dvasinės giminystės, jaudinančios siužeto intrigos ir panašių niekų – nieko tokio, kas galėtų nors kiek paaiškinti viską, kas užgriuvo ant mudviejų kaip lubos ant galvos, manyje neatsirado, išvis nieko neatsirado, nors tu ir netiki, ir netgi truputį užsigauni, girdi, kaipgi taip, bet – nieko, zuikeli mano, nieko, nebent akimirkos svai-gulys prasiskyrus sienai, jausmas, kiek panašus į vestibuliarinę haliucinaciją, lyg būčiau pamažinusi marihuanos audringame vakarėlyje: pasaulis nuplaukė, bet baimė neišnyko. Tiesą sakant, ir nesitikėjau iš šito kontakto (juk iš tikrųjų ieškojau kontakto su Dovhanų šeima, nors dar gerai nežinojau, kokio būtent!) ko nors ypatingo, žurnalistės patirtis seniai įtikino, kad herojaus giminės, o dar „antros eilės“ – padermė, dažniausiai nelabai naudinga: daugiausia, ką iš jų galima išpešti (ir tik jeigu labai pasiseka!), – porą senų fotografijų, išlikusių šeimos albume, jeigu jis nedingo be pėdsako per kurį nors areštą, ir dar – dar galbūt, bet tik jeigu labai labai pasiseks, – visiškai nieko nevertų asmeninių prisiminimų, kuriuos šiaip sau papasakojo vaikams mama, teta (moterys geriau prisimena), megzdama pirštinę ar lipdydama virtinius: kokią nors beprasmišką, tuščią smulkmenėlę, dievai žino kaip likusią klydinėti žmogaus atminties erdvėje, kaip, būna, seno stalčiaus dugne

* Konstantinas Vosylius Ostrogiškis (1517–1608) priešinosi katalikų įtakai, gavęs karaliaus Stepono Batoro pritarimą, rėmė stačiatikybę.

atsiranda nežinia iš kur išriedėjęs apibrizgęs siūlų kamuolėlis ar nežinia kokio senumo buteliukas nuo mikstūros – niekam nenaudingas, niekur netinkamas, pavyzdžiui, prisiminimas, jog žymusis velionis prieš mirtį prašęs džiovintų kriaušių kompoto, – ir tu akimirką sustingsti nežinodama, kaip reaguoti: gal čia kas nors kaip Prusto, iš vaikystės, lyg tas pamirkytas arbatoje sausainis?.. – arba kad stalas šeimos namų terasoje buvęs neobliuotų lentų, toks, žinote, šiurkštus pačiupinėti paviršius – hm, aha, labai įdomu, dėkui, bet gaila, kasetė baigiasi... Kasetė baigėsi todėl, kad režisierius jau ketvirtą valandos užpakaliniame plane man darė kankinio grimasas ir, kaip žvėris baisiai iššiepęs dantis, mojavo rankomis, kas turėjo reikšti: „Užrauk!“, kol manęs nepradėjo smaugti juokas ir nepamečiau pokalbio gijos, – iš tikrųjų kaip tik toks niekutis kas kartą jaudindavo ne mažiau negu pati *story*, kurią reikėdavo sutalpinti į pusės valandos programą, nufilmuoti ir sumontuoti, apkepinti ir pagardinti, kad tiktų publikai: ten buvo virtuvė, su savo prikaistuviais ir keptuvėmis, ten pasireikšdavo mano pačios kulinarinis talentas, o šitos atliekamos ir nenaudingos, skirtos jau tik išmesti (*non-recyclable!**) įvairios kažkieno gyvenimo šukelės, kitados kažkam brangios ir kupinos prasmės, kol tas gyvenimas truko, kol jį užpildydavo, nušviesdami iš vidaus kiekvieną tokią smulkmenėlę, gyvi kažkieno meilės syvai, – visada sugraudindavo kažkokiu itin gailiu bejėgiškumu, lyg atkastos žuvusių civilizacijų liekanos. Galų gale tai būdavo beveik viskas, kas iš tikrųjų po žmonių likdavo žemėje s a v a, kas nepasiduodavo susvetimėjimui ir perlydymui, – tai, ko jokiū būdu nebuvo galima nei suklastoti, nei permeluoti pagal naujas madas ir naujas ideologijas, negalima buvo net suvisuomeninti paleidžiant į laikraščius ir televiziją, užtrinant, užtrypiant tūkstančiais kojų visus velionio pėdsakus, – nuo tada, kai žuvo Vlada Matusevyč, Vlada, kurios mielas aštrių paukščių

* Neperdirbamos (*angl.*).

bruožų veidelis paverstas po mirties brendu blizgiems moteriškiems žurnalams, taigi net man po kiek laiko liovėsi spausti širdį pamačius ištiražuotus jos portretus, ir aš galėjau puikiai įsitikinti – galimybę likti nepraeinančios, neištirpstančios turi tik štai tokios nenaudingos smulkmenos, ir Vlados aš vis dėlto išsaugojau sau vieną tokią atminimui: pati nedidukė, ji turėjo įprotį vienu grakščiu balerinos žingsneliu prisiartinti beveik prie pat pašnekovo – išsitempdama visu stuomeniu, užversdama galvutę, tarsi stiebdamasi iš apačios į viršų, išsivyniodama lyg lasas arba katė, besitaikanti šokti į medį, todėl iš pradžių traukdavosi ataturpti net labiausiai nesutrikdomi ir nepajudinami politikos gorilos, – ir tik šiame viename judesyje, kaip jūra vandens laše, ir toliau tebešviečia viskas, kas gyvenime buvo vadinama Vladyslava Matusevyč, ir kokiame filme šitai parodysi? Ir net jei parodysi, net jei išsilaikė kur nors mėgėjiškas vaizdo įrašas – gimtadienis, vestuvės, vakarėlis naktiniame klube, ji buvo jauna menininkė, velniai rautų, sukiojosi visur, jos buvo tiek daug, kad pirmus mėnesius jai žuvus Kyjivas atrodė tuščias! – net jei parodysi, kam gi šitai ką nors pasakys?..

Pamažu priėjau išvadą, kad žmogaus gyvenimas – ne tiek ar bent NE TIK ta epiškai prilaižyta *story* su keliais personažais (tėvais, vaikais, mylimaisiais, draugais ir bendražygiais, kuo dar?..), kurią pasiseka daugmaž sveiką perteikti palikuoniams, – tokia ji atrodo nebent iš tolo, pro kitą binoklio galą, kaip mes pripratinti žiūrėti į savo pačių gyvenimą, visą laiką nukreipdami į jį mažinančius lėšius nesuskaičiuojamų CV, reziumė, autobiografinių anketų, virtuvinių išpažinčių ir namudinių mitų, be paliovos apkarpydami, kad formatas tiktų žmogaus akiai, – jei pabandytume pažvelgti į jį iš vidaus, jis būtų kaip didžiulis, nenusakomo dydžio lagaminas, kietai pritutintas kaip tik šių išvis beprasmiškų pašaliniams niekučių, – lagaminas, kurį, palikdamas šį pasaulį, žmogus visam laikui pasiima kartu. Kelyje, tiesa, iš jo, neužsegto, išbyra dar viena kita sauja šlamšto, kad gyvieji turėtų ką prisiminti (kaip prieš mirtį kažkas prašė

kriaušių kompoto, koku grakščiu balerinos žingsneliu žengdavo prie pašnekovo smulkutė moteris, lyg stiebdamasi iš apačios liuoktelėti į viršų...) – ir lieka ilgai drunyti liudytojų ir saugotojų atmintyje, ir kas kartą, susidūrusi su tokiu nuriedėjusiu barškučiu, pajusdavau neaiškia slogią kaltę dėl savo bejėgystės – tartum kaip tik šioje atsitiktinai išlikusioje šukelėje būtų galėjęs slypėti raktas, pamestas slaptas kodas kažkokių giluminių, požeminių svetimo gyvenimo prasmų, ir štai šis raktas pakliuvo man į rankas, ir aš nežinau net, kokiam užraktui jis tinka, – ir, kas dar blogiau, ar išvis esama tokio užrakto...

Šitai ne iš televizijos pas mane atėjo, ne iš žmonių ir siužetų, kuriuos pasitaikydavo filmuoti, – o iš tos dienos, kai aš, sklaidydama kažkokiu reikalu seną, išgeltusiais, į garsyčių trauklapius panašiais lapais (tarybinis laikraštinis popierius!) knyginkštę iš tėvo bibliotekos, įsibėgėjusi atsitrenkiau į pastabėlę paraštėje, padarytą tėvo ranka, jo būdinga, dygia ir tankia kaip kryklių gyvatvorė rašysena (septintoje aštuntoje klasėje ir mano raštas ėmė panašėti į jo, bet greitai aprimo, išsilygino ir tapo panašesnis į mamos): šalia lyg ir visai nekaltos, netgi paikos frazės – „hamletiškas nemokėjimas ryžtingai veikti matant triumfuojantį blogį“ (o kalba, kalba, atleisk, Viešpatie! – dar neišsivadavusi iš po stalininio pogromo griuvėsių, dar visa sulaužytas ir išnertais kauleliais...), – pabrauktos ryžtinga, beveik tiesia linija, paraštėje buvo taip pat „triumfuojantis“ „Štai!!!“, su trimis šauktukais, apstulbinęs mane lyg tikras atradimas. Tą akimirką supratau, jog, tiesą sakant, nepažįstu savo tėvo: jis mirė, kai man vos spėjo sukakti septyniolika, ir aš įsiminiau jį tik tokį, koks buvo su manimi vaikystėje ir paauglystėje, – iš šių prisiminimų, tik truputį papildytų pomirtiniais šykščiais (ir ilgainiui suakmenėjančiais, juk naujų neprisideda!) paliudijimais, mamos, draugų, kolegų, tėvo studentų (kurie, atrodo, dėl